

[K] **EEN “VLIEGENDE HOLLANDER”  
OP DE BARRICADEN. HET OEUVE VAN  
JORIS IVENS OP DVD**

“Joris Ivens, filmmaker of the Twentieth Century, of the Netherlands and the World” “The most important political filmmaker of the decade — perhaps of the century.” “The most important documentarist of his period.” Deze citaten op de achterflap van een nieuwe, lijvige dvd-box, gewijd aan het werk van de Nederlandse cineast Joris Ivens (1898-1989), zijn meer dan de gebruikelijke promotionele praatjes. Filmhistorici rekenen Ivens al lang tot de meest invloedrijke documentairemakers. Ivens’ oeuvre omspannt immers niet alleen een groot stuk van de filmgeschiedenis — grofweg van het einde van de jaren 1920 tot de jaren 1980 —, het vormt ook een indrukwekkend getuigenis van de internationale wereldpolitiek. Ivens was hiermee de evenknie van de beroemde Hongaars-Amerikaanse fotograaf Robert Capa, met wie Ivens samenwerkte voor *The 400 Million* (1939), een documentaire over het Chinese verzet tegen de Japanse inval en bezetting vanuit Mantsjoerije.

Ivens’ internationale faam is voornamelijk gebaseerd op dit soort documentaires waarin hij vanuit een links, zeg maar communistisch engagement verslag uitbracht van stakingen, oorlogen en andere grootscheepse conflicten. Dit uitgesproken politieke engagement en de wil om de geschiedenis op film vast te leggen, kenmerkten Ivens’ werk vanaf het begin van de jaren dertig. Zo trok de Nederlandse filmmaker nog voor de Tweede Wereldoorlog naar de Sovjet-Unie waar hij een propagandafilm maakte over de verwezenlijkingen van de communistische arbeidersjeugdorganisatie (*Komsomol*, 1932-’33). In deze periode draaide hij, samen met de Belgische documentarist Henri Storck (1907-1999) en in opdracht van een Brusselse communistische filmclub, ook de klassieke sociale documentaire (*Misère au Borinage* (1934), een scherp portret van de schrijnende armoede en het arbeidersverzet in de Henegouwse mijnstreek. In 1937 volgde *Spaanse Aarde*, wellicht Ivens’ beroemdste film, waarin hij openlijk partij koos voor de Republiek tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Voor deze prent werkte Ivens samen met (toen) vooraanstaande Amerikaanse schrijvers en kunstenaars als John Dos Passos en

Ernest Hemingway; de laatste schreef en sprak het oorspronkelijke commentaar in voor de film. Nog voor de oorlog trok Ivens voor het eerst naar China (*The 400 Million*, 1939), en naar de Verenigde Staten waar hij in opdracht van het Amerikaanse ministerie van Landbouw een voorlichtingsfilm maakte in het kader van Roosevelt’s New Deal (*Power and the Land*, 1940).

Na de oorlog groeide Ivens’ reputatie als uitgesproken links cineast verder uit met militante films als *Indonesia Calling!* (1946) en *Le 17ème Parallèle* (1967), een sterk portret van het alleedaagse leven in de hevig gebombardeerde dorpen nabij de demarcatielijn tussen Noord- en Zuid-Viëtnam. Tijdens de Koude Oorlog koos Ivens steeds nadrukkelijker partij met films gedraaid in de DDR, de Sovjet-Unie, Polen en andere Oostblok- en communistische landen zoals China (*Comment Yukong déplaça les montagnes*, 1976, over Mao’s Culturele Revolutie). Ivens’ militante films



Joris Ivens in de Australische Blue Mountains, 1946, Foto Marion Michelle, collectie Marion Michelle.

werden in het Westen vaak bekritiseerd, waarbij de filmmaker het verwijt kreeg zijn talent in dienst te stellen van totalitaire regimes. Ivens' keuze was ideologisch bepaald, maar de filmmaker werd er ook toe gedwongen, vooral naar aanleiding van zijn activistische antikoloniale film *Indonesia Calling!*. Deze film, die de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging ondersteunde, werd in Nederland verboden. De controverse over de film zorgde ervoor dat Ivens een tijdlang zijn paspoort verloor, terwijl hij zich tussen 1948 en 1957 elke drie maanden op een ambassade diende te melden.

De paspoortaffaire versterkte alvast de mythevorming rond Ivens als de "Vliegende Hollander" die wereldwijd op de barricade stond maar in eigen land persona non grata was. Deze mythe werd vermoedelijk ook gevoed door Ivens zelf, die vanaf de jaren 1950 heel wat internationale filmprijzen in de wacht sleepte, waaronder de Gouden Palm voor de korte film in Cannes voor de poëtische filmimpressie *La Seine a rencontré Paris* (1957) en de Gouden Leeuw voor zijn gehele oeuvre op het filmfestival van Venetië (1989).

Het is een goede zaak dat al deze documentaires, waarover zoveel te doen was maar die nog maar zelden vertoond worden, nu beschikbaar zijn op dvd. De nieuwe box bevat vijf digitale schijfjes met twintig films van en enkele documentaires over Ivens, aangevuld met een uit de kluiten gewassen boek van meer dan vijfhonderd bladzijden. De box is het werk van de Europese Stichting Joris Ivens met als zetel Ivens' geboorteplaats, Nijmegen. Vijf jaar lang werkte de Stichting onder leiding van André Stufkens aan dit uitzonderlijke project. De Stichting, die zelf een uitgebreid Ivens-archief beheert, ging te rade bij diverse filmcollecties waaronder het Nederlands Filmmuseum om telkens de meest authentieke versie te vinden en te reconstrueren. Vooral de digitalisering en de restauratie vormden een huzarenstuk, zo blijkt uit een korte documentaire die bij de box werd gevoegd. In totaal werden zowat zevenhonderd filmkopieën bestudeerd, waarbij de samenstellers telkens probeerden de meest authentieke versie te vinden of samen te stellen.

Naast de bekende documentaires bevat deze box ook heel wat van Ivens' vroeger filmwerk, waaronder een jeugdfilm (*Wigwam*, 1912) en de experimentele films *De Brug* (1928) en *Regen* (1929). Met deze

laatste films knoopte Ivens aan bij de internationale avant-gardefilmbeweging van de tweede helft van de jaren 1920 en begon hij zijn internationaal netwerk uit te bouwen. Het is in dit opzicht indrukwekkend hoe Ivens in nauw contact stond met leidinggevende figuren uit de internationale avant-garde in Moskou (Eisenstein, Pudovkin, Vertov), Berlijn (Brecht, Eisler) en Parijs. Deze meer poëtische, experimentele films lijken vooraf te gaan aan de militante "cinema of urgency" waarmee Ivens later bekend raakte. Maar de dvd geeft aan dat deze lijn ook in later werk aanwezig is, waaronder ook in *Spaanse Aarde*. Maar de poëtische, reflexieve lijn neemt elders echt de boventoon, onder meer in het filmgedicht over de Mistral in de Provence *Pour le Mistral* (1965) en in Ivens' filmisch testament *Une Histoire de Vent* (1988).

Zeer boeiend zijn ook enkele documentaires over Ivens, waaronder vooral Jean Rouch' *Cinemiafia*, een los uit de hand gefilmd interview met Ivens en Storck. De box bevat, tot slot, een interessant boek van de hand van André Stufkens, directeur van de Ivens-Stichting en curator van het dvd-project. In het boek gaat Stufkens op een erg systematische, en boeiende wijze in op de inhoud, de filmische kwaliteiten, de historische productie- en receptiecontext en op de restauratie van de films. Voor de studie van Ivens en de internationale documentaire is *Joris Ivens Wereldcineast* een heel bijzonder moment.

#### DANIEL BILTEREYST

*Joris Ivens Wereldcineast*, Europese Stichting Joris Ivens, Nijmegen, i.s.m. CAPI Films en Filmmuseum, Amsterdam, 2008 (5 dvd-box + boek).

ANDRÉ STUFKENS, *Joris Ivens Wereldcineast*, Europese Stichting Joris Ivens, Nijmegen, 2008, 544 p.